

Toplumsal Çözölmeye Çözüm Denemesi: Yünus Emre Örneği
The Solution Attempt to Social Disintegration: The Example of Yünus Emre

Büşra BİLGİN

Araştırma Görevlisi, Artvin Çoruh Üniversitesi,
Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü Türk-İslâm Felsefesi Anabilim Dalı
Research Assistant, Artvin Coruh University, Faculty of Literature,
Department of İslamic Philosophy
Artvin / TURKEY
busracosanay@artvin.edu.tr

ORCID: 0000-0002-2918-6131

DOI: 10.47424/tasavvur.861604

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 15 Ocak / January 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 19 Mart / March 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Bilgin, Büşra. "Toplumsal Çözölmeye Çözüm Denemesi: Yünus Emre Örneği". *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 7/1 (Haziran 2021): 39-61.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | mailto: ilahiyatdergi@nku.edu.tr

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.

CC BY-NC-ND 4.0

Öz

İnsanların bir arada yaşamaya başladığı tarihten bu yana, dayanışma ve ehlileşmenin yanı sıra toplumda ve tek tek bireylerde birçok sorun ve sıkıntı da baş göstermiştir. Toplumun fertleri her ne kadar birlikte yaşama adâbına uymaya çalışmış görünse de toplum, içten içe bir çöküntü yaşamaya başlamıştır. İnsanların birbirlerini sindirememesi, farklılıklarını kabul etmeyip ötekileştirilmesi ve kendini bir başkasından üstün ve ayrıcalıklı görme eğilimi toplumu çürüten en büyük etkenler olmuştur. İnsanları bir arada tutan ve onların anlaşmasını sağlayan dil ise, kötüye kullanıldığında, bu sorunların temelini oluşturur. Bu sorunlar, modern dünyada her ne kadar yasalarla çözülmeye çalışılsa da sağlam bir ahlâki temele dayanmadıkça yeni bozulmalar kaçınılmazdır. İnsanların arasındaki nefreti, tahammülsüzlüğü ve dil aracılığıyla yayılan fitne, fesat ve nefret söylemlerini yok edecek bir çözüm önerisi elzemdir. Biz bu sorunların kaynağını ve ahlâki geleneğimizin bu sorunlara sunduğu çözüm önerilerini, tüm toplumlara mâl olmuş Hakk âşığı Yûnus Emre üzerinden tartışmayı uygun gördük.

Anahtar Kelimeler: Ötekileştirme, Dil, Evrensel Barış, Sevgi, Yûnus Emre.

Abstract

Since the beginning of human coexistence, besides solidarity and domestication, many problems and difficulties have arisen in society and individual individuals. Although the members of the society seem to have tried to comply with the duty of living together, the society started to experience a collapse. The inability of people to digest each other, not to accept their differences and to marginalize, and the tendency to see oneself as superior and privileged to others have been the biggest factors that have refuted the society. The language that holds people together and allows them to understand is the basis of these problems when misused. Although these problems are tried to be solved by laws in the modern world, new distortions are inevitable unless they are based on a solid moral basis. We deemed it appropriate to discuss the source of these problems and the solution proposals offered by our moral tradition to these problems through the lover of God, Yûnus Emre.

Keywords: Marginalize, Language, Universal Peace, Love, Yûnus Emre.

Giriş

Hakk'ı sevenin, Hakikate teslim olanın yolu, yaradılanı sevmek ve Hakk'ı kendi içinde aradığı gibi onun içinde de arayabilmektir. Bize bildirilmiştir ki Hak Teâlâ, insanları yaratırken onlara kendi ruhundan üflemiştir (Enbiya 21/91); bu bilinçle âlemde Hakk'ı arayan, kendi içine dönmeli, hem nefsinde hem de başkasında O'nu aramalı ve gönüllerde Hakikat ışığını görmeye çalışmalıdır. Nitekim bu düşüncenin yakın geçmişte en büyük timsali olan Yûnus Emre, tüm insanları eşit görüp severek onlarda Hakk'ı görmeyi kendisine düstûr edinmiştir. Yûnus, 'Dosta gidenin yolu gönül içinden geçer, bir amel eylemedim gire idim gönüle, yetmiş iki milletin ayağın öpmek gerek, yaramaççün mâşûka cümle millete bile' dizelerinde tam da bu düşüncenin altını çizmiştir. "Yûnus, yetmiş iki milleti bir görür, din tamamlanınca sevginin doğacağını bildirir. Kendine yapılmasını istediğin şeyi halka da yap, der; eğer varsa dört kitabın da mânâsı budur, bundan ibarettir. Gönül, gönül, gönül... Sırça bir gönüldür Yûnus"¹. Yûnus, çoklukta her daim birliği görerek yaşamış bir erendir. Onun nezdinde her gönül Hakk'ın tahtıdır; nice yıkık viraneler vardır ki içinde dünyanın en kıymetli hazinelerini saklar. Bu sebeple hiçbir kimse hor görülme ve aşağılanmaya lâyık değildir.

Burada ele alınan düşünce, yalnızca Hakk'a erişmenin yolu değil aynı zamanda toplumun refahı ve barışın teminatı için de büyük öneme haizdir. Kendi nefsinden uzaklaşıp diğerkâmlıkla yaşamayı başaran bir halk, sonsuz saadetin yolunu bulmuş demektir. Çünkü o halk, artık kendisine yapılmasını istemediği bir şeyi başkasına yapmaması gerektiğinin bilincindedir. Diğer taraftan toplumun dağılması ve çözülmenin kaynağı ise, bu düşünceye muhtelifen insanın nefsinde uyup diğerlerini ötekileştirmesidir. Bu suçun en büyük ortağı ise dildir. Dil, gönüller yaptığı gibi gönülleri yıkmaya da müsebbip bir araçtır. Toplumda dilin en tehlikeli rolü, fitne ve fesat yaymaya ve tabi ki aldatmalara aracı olmasıdır. Aldatma, eylemde ortaya çıkınca toplumda büyük bir tepki alırken, dilde çıkınca fazlaca yadırganmaz. Oysa kötülüğün yayılmasında en büyük rol dile düşer; Yûnus bu durumu engellemek adına dilin yalandan, fitneden ve fesattan uzak durmasını, insanların birbirini sevmesini, hoşgörü ve barış içinde yaşamasını önermiştir. Ancak bu yol bizi saadete ve

¹ Abdülbâki Gölpınarlı, *Yûnus Emre* (İstanbul: Varlık yayınları, 1975), 17.

ideal topluma eriştirir. Topluma, yetmiş iki millete bir gözle bakmak Hakk'a saygıdan ileri gelir bu nedenle, insan bu dünyada dâva değil mânâ insanı olabilmelidir. "Yûnus'un sosyal planda uygulamaya konulmuş bir ahlak projesi vardır. Fert ve toplum planında işleyen bu proje, Allah aşkı kaynaklı düşünce yapısıyla toplumu ve ferdi, kemal mertebesine ulaştırmaya çalışmaktadır. Bireyin kendine, topluma ve çevresine yabancılaşmasını önlemeye çalışmaktadır"².

Bir toplumun huzur ve dirlik içinde bir arada yaşayabilmesi için insanlar arasındaki sevginin, hoşgörünün ve mütevazılığın önemini ele almak adına çıktığımız bu yolda, bize en büyük miras olan ve bizim içimizde yaşayıp geleneklerimizi bilen Yûnus Emre, bu insanî kavramların önemini bize en iyi anlatacak kişidir. Bu nedenle, çalışmamızda öncelikli olarak onun fikirlerine yer vermenin bu yolda bize ışık tutacağına olan inancımızla, çalışmayı Yûnus'un düşünceleri etrafında ele almayı ve bu minvalde sınırlamayı uygun gördük. Çalışmadaki fikirler, genel olarak Yûnus Emre'nin *Divan'*ında toplanan ve yazıya aktarılan şiirlerinden yola çıkılarak şekillenecektir. Zaman zaman Yûnus'un etkilendiği düşünür ve mutasavvıfların düşüncelerine de yer vermeye çalışılacaktır. Sonuç olarak, insanın ve toplumun refahı için neyin gerekli olduğu ve toplumun çözölmesine/dağılmasına neden olan etkilerin nasıl önleneceğine veya çözüme kavuşturulacağına ilişkin bir söylem geliştirmek, çalışmanın esas amacını oluşturmaktadır.

Hakk'a Giden Yol Halktan Geçer

İnsan ruhunda, Rabbine bizzat kavuşmak için duyduğu sürekli ve değişmez bir evrensel arzu mevcuttur. Müslümanlar, Rablerinin peygamberle olan sürekli temasının nasıl gerçekteştiğini, peygamberin bu ayrıcalığa nasıl eriştiğini merak etmişlerdir. Bunun için peygamberin her türlü davranışını taklit etmeye gayret etmişlerdir. İslâm'ın ilk günlerinden itibaren peygamberin örneğini aynen uygulama, doğru biçimde Allah'ın ve insanın nazarında mütevazı bir yaşam sürme peşinde koşan sadık takipçiler hiç eksik olmadı. Onların davranışlarının doğruluğu ve imanlarının bütönlüğu

² Elif Dursun, *Din Felsefesi Açısından Yûnus Emre'de Tanrı ve İnsan* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009), 4.

Rablerini o kadar memnun etti ki; Rableri onları *Allah dostu* olarak seçti³. Allah dostları, akıllarını ve kalplerini yalnızca Allah aşkına açtılar ve her ne varsa âlemde onlarda O'nun tezahürünü aradılar.

Allah dostları, Allah'ı bu dünyada bulmuşlardır ve O'nun huzurunda varlıklarını sürdürürler. İbn Arabî onlardan ârifler diye bahseder. Onlar ne yana baksalar Allah'ı görüp fark ederler. Kur'ân'daki 'ne tarafa dönerseniz dönün, Allah'ın yüzü oradadır' (Bakara 2/115) ayeti onların manevi hallerini anlatır⁴. İnsanın Allah'ı bulmasının ilk şartı elbette ki O'nu aramasıdır; O'nu aramak, O'na erişmek ancak O'nun ahlakıyla ahlaklanmakla mümkündür. Hakk'ın yoluna giren, Hakk'ın rızasına talip olan gönüller O'nun aşk-ı cemiline mazhar olanlar ancak O'nun bir tezahürüne ulaşmayı umut edebilir.

Hallâc'a göre, Allah'ın özü, aşktır. Yaratmadan önce, Hak, kendisini mutlak birlikte sevdi ve aşk vasıtası ile kendisi için kendisinde tecelli etti. Daha sonra zâhir bir obje olarak gayriyetin ve ikiliğin olmadığı yalnızlıktaki aşkını görmek istediğinde, kendisinin bütün isim ve sıfatlarla kuşatılan bir suretini yarattı. Bu ilâhi sûret, Allah'ın kendisinde ve kendisi ile taayyün ettiği Âdem'dir⁵. Benzer düşünce İbn Arabî'de de görülür. Ona göre, âlem, Hakk'ın kendi sûretinin mazharıdır. Biz, kendileri ile Allah'ı tasvir ettiğimiz sıfatlarız. Bizim varlığımız, O'nun varlığının taayyün etmiş şeklidir⁶. Tasavvuf düşüncesinde insan, âlemin sırrının taşıyıcısı olarak görülmüştür. Bu nedenle âlem makrokozmos, insan ise mikrokozmos olarak tasvir edilir.

"İnsan küçük bir âlem, yani evrendir. Her ne ki büyük âlemde vardır; hepsi küçük âlemde de vardır. Bu sebeple insanın kendisini bilmesi (nefsini bilmesi) en büyük bir emir ve en doğru yoldur. Bir insan kendisini bilmedikçe yüce Allah'ı bilmesi mümkün değildir"⁷. İnsanın kendi nefsini bilmesi, Allah'ın kendisinde tecelli ettiği ismini ve sıfatlarını bilmesidir. Bu elbette ki

³ A. J. Arberry, *Tasavvuf*, Çev. İbrahim Kapaklıkaya (İstanbul: Gelenek yayınları, 2004), 13.

⁴ William C. Chittick, *Sûfinin Bilgi Yolu*, Çev. Ömer Saruhanlıoğlu (İstanbul: Okuyan us yayınları, 2018), 40.

⁵ Reynold A. Nicholson, *Tasavvufun Menşei Problemi*, Çev. Dr. Abdullah Kartal (İstanbul: İz yayınları, 2018), 93.

⁶ Nicholson, *Tasavvufun Menşei Problemi*, 94.

⁷ Aziz Nesefti, *İnsanın Aslı ve Ruhların Yıldızlarla İlişkisi*, Haz. Mahmut Sadettin Bilginer (İstanbul: Esmâ yayınları, 1976), 17.

Hakk'ın bilgisini elde etmek demek değildir ancak insanın Rabbini bilmesinin tek yolu da budur. En azından tezahürünü öğrendiği ismiyle O'na yakınlaşabilir, O'nu kendinde hissedebilir.

İbn Arabî'nin isim ve sıfat doktrinine göre, insan diğer isimlerin hepsini kendisinde toplayarak bütün yaratılışın ilkesini kendi içinde taşır. O, makrokozmosun karşısındaki mikrokozmosdur; çünkü âlemde ne varsa hepsi onda da vardır. Ancak hakikatte ve onun sıralamasında insan büyük âlem, âlem de küçük insandır çünkü halife tebaasından üstündür⁸. İnsan, Allah'ın halifesi olarak her yerde yüceltilmiştir âlemler onun hizmetine sunulmuştur. Bu nedenle, insan kendisini iyi tanımalı ve yaratılma amacına uygun yaşamalıdır. Bu, insanın kendisini her şeyden üstün görmesi ve kendinden gayrısını hoş görmemesine yol açmamalıdır. Nitekim Kur'ân ahlâkı, kendini yücelteni değil Allah karşısında aczini bileni kıymetli gösterir. Unutulmamalıdır ki, Hakk'ı kendisinde arayan insanın öncelikle nefsi arzularından kurtulması gerekir.

Maddeyi, nefsi arzuları görmeyen göz, Hak'tan gayrısını görmez, gördüğü her şeyde O'nun hikmetini görür. Molla Câmî der ki; "Hûda'yı işte böyle anla, her şeyde O'nun veçhini gör. Her sabah feleğe bakıp Hâlık'ı müşahede et. Çünkü halk, Hâlık'ın mazharıdır. Semâyı, zemini ve onlardaki şeyleri Allah'ın gayrı görme, postta ve surette kalma"⁹. Câmî'nin dediği gibi halk, Hâlık'ın mazharıdır; halka yani yaratılmış külli şeye bakarken zahire aldanmamak, içini, bätını görmek ya da keşfetmek gerek. Mevlânâ'nın dediği gibi; "mânânın önünde sûret aciz kalır. Göğü baş aşağı tutan mânânın hükmüdür"¹⁰. Hakk, halkın içindedir; onlarda tezahür eder. O hâlde, Hakk'ı arayan halkı göz ardı etmemelidir; kendinde aradığını ötekinde de aramalıdır. Her varlık mertebesi Allah'ın başka bir tezahürünü yansıtır bu sebeple, kendinde bulamadığını başkasında tamamlamalı insan. Birçok mutasavvıfın

⁸ William C. Chittick, *Âşığın Aynası: Kayıp Kalbin Peşinde*, Çev. Ömer Saruhanlıoğlu (İstanbul: Okuyan us yayınları, 2018), 133.

⁹ Abdurrahman (Molla) Câmî, *Şerh-i Rubâiyyât*, Çev. Tâhiru'l-Mevlevî (İstanbul: Litera Kitap, 2014), 72.

¹⁰ Mevlâna Celâleddin Rûmî, *Mesnevî Şerif*, Çev. Süleyman Nahifi (İstanbul: Timaş yayınları, 2010), C. 1, b. 3438, 137.

düşüncesinde gördüğümüz bu fikir, Yûnus Emre'nin de dizelerinde sıkça işlediği ve Hakk için halkı sevmenin önemini vurguladığı bir düşüncedir.

“Dosta gidenin yolu gönül içinden geçer

Bir amel eylemedim gire idim gönüle

Yetmiş iki milletin ayağın öpmek gerek

Yaramağcün mâşûka cümle millete bile”¹¹.

Yûnus'un başkasını tanıma ve geçerlileştirme anlamındaki insancıl tutumunu yetmiş iki millete duyduğu güven ve sevgiden anlayabiliriz. Ona göre, tüm milletler her dilden Allah'ı arar, O'na gider ve her insanda O'na ait bir hakikat mevcuttur. Bu nedenle insanların etnik kökenlerini, dinî gruplarını vs. olağan görür ve Hakk'ın gönüllerde olduğu inancıyla herkesi hümanistçe kucaklar.

Gazâlî'ye göre, “insanın kendisi öyle bir aynadır ki, ona bakan, onu düşünen Hakk'ı görür, Hakk'ı bulur. Hâlbuki insanların çoğu kendilerine bakıp düşünmek ile Hakk'ı görmezler, Hakk'ı bulmazlar. O hâlde insanın, Allah Teâlâ'nın marifetine nasıl ayna olabileceğini bildirmek lâzımdır... İnsanoğlu kendi zatının varlığından Allah Teâlâ'nın zatının varlığına; kendi sıfatlarının varlığından Allah Teâlâ'nın sıfatlarının varlığına, kendi ülkesi olan bedeni ve azalarındaki tasarrufatından Allah Teâlâ'nın bütün âlemdeki tasarrufatına delil görür”¹².

Yûnus Emre de insanın kendini bilmesinin esas mesele olduğu üzerinde durur ve nasihatler kitabında şöyle der;

“Geçip giderken şu ömrün ey gafil!

Sorup durursun: “Nereye gider yol?”.

Bırak bu fikri kendini bil her dem

¹¹ Yûnus Emre, *Divan*, Haz. Mustafa Tatçı (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, 2016), 271.

¹² Ebu Hamîd Muhammed el-Gazâlî, *Kimya-yı Saâdet*, Çev. Ali Arslan (İstanbul: Yeni Şafak basım, 2004), C. 1, 61.

Söz burada bitsin vallâhu âlem"¹³.

Kendini bilmenin gerekliliğine *Divan'*nda da değinen Yûnus Emre'nin Şu dizesi oldukça meŐhurdur:

"İlim ilim bilmektir ilim kendin bilmektir

Sen kendini bilmezsin yâ niçe okumaktır

Okumaktan mânâ ne kişi Hakk'ı bilmektir

Çün okudun bilmezsin hâ bir kuru emektir"¹⁴.

Yunûs bu dizelerde, âlemdaki en büyük ilmin kendini bilmek olduğunu bunun manâ ve gayesinin de Hakk'ı bilmek olduğunu açıkça vurgular. Kendini, nefsini bilir de Hakk'a varamazsan yani kendini okuman gerektiğini, onu nasıl bildiğini bilmezsen boşuna ilim edinarsin demek ister. Benzer düşünce Şu dizelerle desteklenir:

"İlm okumak bilmeklik kendözünü bilmektir

Pes kendözünü bilmezsen bir hayvandan betersin

İlm okumak ma'nisi ibret anlamak için

Çün ibretten değilsin görmeden taş atarsın"¹⁵.

Arif, yani kâmil insan, Allah'ı ve âlemin bütün sırlarını, kendi nefsinde bulmadıkça bilemez. O, küçük âlem (âlem-i suğra), Allah'ın suretinde bir varlık, Allah'ın, kendi eserlerini görmesini sağlayan âlemin gözüdür¹⁶.

Yûnus Emre, Hakk'ın her yerde tecelli ettiğinin sık sık altını çizerek;

"Yûnus der eşkere nihân Hak doludur iki cihân

Gelsin beri dosta giden Hûr u Kusûr Burâk nedir"¹⁷.

¹³ Yûnus Emre, *Risaletü'n Nushüyye* (Ankara: Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı, 2013), 140.

¹⁴ Emre, *Divan*, 144.

¹⁵ Emre, *Divan*, 222.

¹⁶ Reynold A. Nicholson, *İslâm Süfileri*, Çev. Mehmet Dağ, Kemal IŞık, Ruhi Fığlalı, Abdülkadir Şener, Rami Ayas ve İsmet Kayaoğlu (Ankara: Kültür Bakanlığı yayınları, 1978), 72.

Bir başka dizede de şöyle der;

“Misikin Yûnus gözün aç bak iki cihân dopdolu Hak

Sıdk oduna gümânı yak ol eşkere pinhandadır”¹⁸.

Her varlıkta Hakk’ı arayan insan, her varlığa sevgi, şefkat ve merhametle yaklaşır. Onları kendinden aşağıda görmez Hakk’ın tecellisini aradığı halkı, yaratılmışları Hakk’tan ötürü sever. Nitekim Yûnus da; yaratılanı hoş gör, yaratandan ötürü diyerek aynı düşünceyi vurgular.

Toplumsal Çözülmenin Kaynağı: Ötekileştirme ve Dil

Toplumunu kuran, birlikte yaşamayı mümkün kılan insanların biraradılığı ve sosyal dayanışmasıdır. Birliğin, dirliğin olmadığı bir yerde ne huzurlu bir toplum ne de mutlu insanlar görmek mümkündür. Toplumun her daim ayakta kalması için insanlar arasındaki sevgi, saygı, sorumluluk ve dayanışmanın sağlam olması gerekir. Bu nedenle bozulmuş toplumlar incelendiğinde başta insanların birbirine olan tahammülsüzlükleri ve temeli sevgi ve saygıdan yoksun olan ayrışmalarıdır. Özellikle modern toplumla birlikte gelişen insanın yalnızlaşma, kendi kabuğuna çekilme, tek benliliği ve elbette ki yüksek egosu toplumu birbirine bağlayan dinamikleri iyice zayıflatmıştır. Toplumun kendinden başkasını beğenmeme, başkasını hor görme ve ahlaksızlıkla yıkılacağı şüphe götürmez bir gerçektir. Dolayısıyla ötekileştirme ve elbette ki her türden ahlak dışı düşünceyi yayan gem vurulmaz dil, toplumsal çözülmenin en temel dinamiğidir.

İslâm’ın her daim üzerinde durduğu başkalarıyla iyi geçinme, yardımlaşma, hoşgörü ve sevginin yanında, diline hâkim olma, fitne ve fesat yaymama, gıybet ve iftiradan sakınma gibi öğütler toplumun refahı ve insanların mutluluğu için elzemdir. Bu düşünce, birçok mutasavvıf ve düşünür tarafından da sık sık söylenir. Örneğin; “Hacı Bektaş Velî’nin ‘incinsen de incitme’, ‘her ne ararsan kendinde ara’ sözleri onun insan sevgisini ve engin hoşgürüsünü ortaya koymaktadır. O, Kur’an ve sünnetten aldığı güç ve ilham sayesinde, söz ve davranışları ile geniş kitleleri etkilemiş, bütün insanlığı sevgi, hoşgörü, barış ve kardeşliğe çağırmıştır. Onun ‘düşmanın bile insan oldu-

¹⁷ Emre, *Divan*, 122.

¹⁸ Emre, *Divan*, 129.

đunu unutma' sözü, dün olduğu gibi bugün de insanoğlunun en fazla muhtaç olduğu konulardan biri olmaya devam etmektedir"¹⁹. Yine insan sevgisi denince ilke akla gelen Yûnus Emre, *Divan'*ında insanları ötekileştirmenin ve dilin toplumsal yaşamdaki önemine dikkat çeken birçok beyit kaleme almıştır. Yûnus'un gönüllerde aradığı Allah aşkı, onu her daim her insana aynı gözle bakmaya ve onların gönüllerini kazanmaya yol açmıştır. Onun düşüncesinde, Hakk gönüllerdedir ve gönül kıran insan iki cihanda da bedbahttır. Yûnus der ki;

"Bir kez gönül yıkdın ise bu kıldığın namaz değil

Yetmiş iki millet dahi elin yüzün yumaz değil

Erenler gelip geçdiler dünyayı koyup göçdüler

Havaya ağıp uçdular bunlar hümâdır kaz değil

Can odur kim Hakk'a ere ayak odur yola gire

Er odur alçakda dura yüksekden bakan göz değil"²⁰.

Beyitte de geçtiği üzere, gönül yıkan, insanı hor gören, başkasına yukarıdan bakan ibadet dahi etse temizlenemez. Beyit, kendini yüksekte görenin Hakk yolundan saptığını yola girmek için de alçakta durması gerektiğini vurgular.

"Tehî görmem kimseyi hiç kimesne boş değil

Eksiklik ile nazar erenlere hoş değil

Gönlünü derviş eyle dost ile biliş eyle

Aşk eri şol mânâda derviş içi boş değil"²¹.

Yûnus'un dizeleri sık sık insandaki Allah aşkını öne çıkarır; ona göre hiçbir insan boş değildir herkes başka şekillerde de olsa Allah'ı arar ve her daim onu anarlar. Onlara eksiklik ile bakan gözler gerçekte kendisi eksiktir. Böyle

¹⁹ Hasan Yavuzer, "Hoşgörü Önderi Hünkâr Hacı Bektaş Veli", *Turkish Studies*, 8/8, (2013), 2232-2233.

²⁰ Emre, *Divan*, 180.

²¹ Emre, *Divan*, 180.

bir bakış açısının insanı ötekileştirme, hor görme veya onu toplumdan dışlamasına imkân yoktur. "Hakikat aşkı, özü gereği, din ve millet kavramlarını aşar. Bu sınırlılıkları aşarak aşkınlaşır. Söz konusu aşkınlaşma, evrensel ve evrenselliğe ortam hazırlar"²². Yunus her daim insanların birlik, beraberlik, barış ve kardeşlik içinde yaşamaları için onlara Hakk'ın yolunu göstermiş ve yetmiş iki millete Hakk'ın gözüyle bakmalarını öğütlemiştir.

"Gönül Çalab'ın tahtı gönüle Çalap bahdı

İki cihan bedbahtı kim gönül yıkar ise

Sen seni ne sanırsan ayruğu da onu san

Dört kitabın mânâsı budur eğer var ise

Bildik gelenler geçmiş konanlar geri göçmüş

Aşk şarabından içmiş kim mânâ duyar ise"²³.

"Bin kez hacca vardın ise bin kez gâza kıldın ise

Bir kez gönül sıdın ise gerekse yüz yıl yol doku

Gönül mi yeğ Kâbe mi yeğ eyit bana akli eren

Gönül yeğdir zira ki Hak gönülde tutar durağı"²⁴.

Gönül Allah'ın tahtıdır, O'nu ararsan Kâbe'de Şam'da değil gönüllerde aramalısın. Bu sebepten gönül yıkan Hakk'ın tahtını yıkmıştır denir; insan kendini ne bilirse karşısındakini de öyle bilmelidir. Kimse kimseyi yadırgamamalı, zahire takılıp bânının mânâsını kaçırmamalıdır. "Hakk'ı gerçek sevenlere cümle âlem kardaş gelir" dizesi de, Yunus Emre'nin düşünsel yetkinliğini ve bağdaşımçı tavrının derinliğini ortaya koymaktadır²⁵.

İnsan, başkalarını farklılıklarıyla sevip onları hoş görüp kendinde gördüğü hakları onda da gördükçe ötekileştirmekten ziyade birlikte yaşamının huzuruna kavuşacaktır. Lakin insan, nefesine uyar da kendini yüksek de görürse

²² Onur Bilge Kula, "Yunus Emre'de Çoğulluk, Tolerans ve İnsancılık İdesi", *Yunus Emre*, ed. Ahmet Yaşar Ocak (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları, 2012), 457.

²³ Emre, *Divan*, 250.

²⁴ Emre, *Divan*, 286.

²⁵ Kula, "Yunus Emre'de Çoğulluk", 450.

o zaman kargaşa başlar. Toplumun en büyük sıkıntılarında biri de insanların arasındaki bağı koparan ve dirliği bozan dildir. Daha doğrusu kötüye kullanılan dildir. Yûnus Emre, dilin insanlara verdiği zararı birçok beytinde ele almış ve yalanın, gıybetin gammazlamanın, fitne ve fesadın insanı Hakk yolundan nasıl ayırdığını işlemiştir.

Yûnus'tan önce Mevlânâ da bu konuya değinmiştir. Ona göre, "birbirini ötekileştiren insanlar, toplumlar ve dinler arasındaki çatışmanın temel nedenlerinden biri de, yetmiş iki milletin birbirini tanımaması, aralarında diyalog kurulamaması ve her birinin diğerine şüphle ile bakmasıdır. Farklı din mensuplarının toplumda iyiliği yayıp kötülüğü önleme konusunda işbirliği yapamayışlarının ve aralarında çıkan kavgaların bir başka sebebi de ötekinin dilini anlayamamak, onun düşünce ve duygu dünyası hakkında fikir sahibi olmamaktır"²⁶.

"Bu dünyaya gönöl veren sonucu pişmân olısar
Dünya benim dedikleri hep ona düşman olısar
Ey dostunu düşman tutan gaybet yalan söz söyleme
Bunda gammazlık eyleyen onda yeri dar olısar"²⁷.

Bu dünyayı sahiplenenin, dünya için çalışıp emek verenin, bu sebepten dostunu düşman görüp yalana gıybete düşenin sonu bedbaht ve karanlıktır. Söz öyle önemlidir ki, söylemeden önce insanın iyi düşünmesi gerekir, insan hayr demeyecekse hiç konuşmamalı bu sebepten sözün iyi seçilip gönöl kırmaması gerekir.

"Keleci bilen kişinin yüzünü ağ ede bir söz
Sözü pişirip diyenin işini sağ ede bir söz
Söz ola kese savaşı söz ola bitire başı
Söz ola ağulu aşu bal ile yağ ede bir söz
Gel ahî ey şehriyâri sözümüzü dinle bâri

²⁶ Fahri Kayadibi, "Mevlânâ'da Sevgi, Birlik ve Barış", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 0/S. 16, (2012), 7.

²⁷ Emre, *Divan*, 130.

Hezâr gevher ü dînârı kara toprağ ede bir söz
Kişi bile söz demini demeye sözün kemini
Bu cihân cehennemini sekiz uçmağ ede bir söz
Yürü yürü yolun ile gâfil olma bilin ile
Key sakın key dilin ile cânına dağ ede bir söz
Yûnus imdi söz yatından söyle sözü gâyetinden
Key sakın o şâh katından seni ırağ ede bir söz”²⁸.

Yûnus’un da dediği gibi, bir söz tavına göre hem savaş çıkarır hem savaşı bitirir; tatlı pişmiş aşı bir söz zehir eder. Dil ki öyle gönül yıkar öyle haset yarar ki dostluğun yerini düşmanlık alır. Toplumu dağıtır, yok eder ve söz odur ki insanın başını bile götürür. Birçok mutasavvıf dil konusu üzerinde ehemmiyetle durmuştur. Hoca Ahmed Yesevî hazretleri, “dili korumak, hakikatin yedinci makamıdır”²⁹ der. Diline sahip çıkmayan onu kötülüklerden korumayan Hakikat’e giden yolda nâkıs kalır, yolu tamamlayamaz.

“İşidin ey yârenler aşk bir güneşe benzer
Aşkı olmayan gönül misal-i taşa benzer
Taş gönülde ne biter dilinde ağu tüter
Niçe yumşak söylese sözü savaşa benzer
Aşkı var gönül yanar yumşanır muma döner
Taş gönüller kararmış sarp katı kışa benzer”³⁰.

Yûnus, gönlünde Hakk aşkı taşıyanın gönlünün yumuşak olduğunu, sözünü incitmeden söylediğini oysa aşktan sevgiden habersiz gönlün sözünün taş gibi sert olduğunu söyler. İnsan herkese birlik ile bakıp Hakk rızası için

²⁸ Emre, *Divan*, 149.

²⁹ Kemal Eraslan, *Yesevî'nin Fakr-nâmesi ve İki Farsça Risâlesi* (Ankara: Merkezrepro yayınları, 2016), 75.

³⁰ Emre, *Divan*, 131.

sevebilse, gönöl yıkılmaktan korkar olsa kötü sözden de yalan konuşılmaktan da kaçınır.

“Söylememek harcısu söylemeğin hasıdır
 Söylemeklik harcısu gönüllerin pâsıdır
 Bu gönüller pâsını yuyuban gidermeğe
 Şol sözü söylegil kim sözün hülâsasıdır
 Sözü doğru diyene Kul’l-Hak dedi Çalap
 Bunda yalan söyleyen yarın utanasıdır
 Yetmiş iki millete birlik ile bakmayan
 Şer’ ile evliyâsa hakikatte asidir”³¹.

Yûnus Emre’nin insanı hor görme, ötekileştirme ve başkalarını yerme konusundaki düşüncelerini hemen her beytinde görmek mümkündür. Dilin kötüye kullanımının temelinde de yine onun hümanistçi düşüncesi yer alır. Onun bu dünyadaki tek gayesi, Hakk’a ulaşmaktır ve o, bu yolda daima aşkla yanmış ve benliğini yok etmiştir. Gönölünü Allah’a teslim etmiş ve gönüller sultanını her daim başka gönüllerde de aramıştır. Hiç kimseyi hor görmemiş, Hakk’ın tezahür ettiği her varlıkta O’ndan bir parça görmüş ve onları Yaradandan otürü çok sevmiştir. Söylediği her sözü ve deyişi Hakk’ın sözüymüş gibi söyleyip bu konuşanın kendisi değil O, olduğunu söylemiştir.

“Ey sözlerin aslın bilen gel de bu söz kandan gelir
 Söz aslını anlamayan sanır bu söz benden gelir
 Söz var kılar gönölü şâd söz var kılar bilişi yad
 Eğer horluk eğer izzet her kişiye sözden gelir
 Söz karadan akdan değil yazıp okumaktan değil
 Bu yürüyen halkdan değil Hâlik âvâzından gelir”³².

³¹ Emre, *Divan*, 119-120.

³² Emre, *Divan*, 124.

Toplumsal Çözölmeye Çözüm Denemesi: Evrensel Barış ve Sevgi

Yünus Emre, toplumun ve tüm insanlığın bir ve bütün olabilmesi için onları daima sevgiye, merhamete, dirliğe, birliğe ve barışa çağırmıştır. Bu dünyanın kimseye kalmayacağını, ölümden hiç korkmayarak ve benlik davasından vazgeçerek kendisi bizzat göstermiştir.

“Gelin tanış edelim işi kolay tutalım

Sevelim sevilelim dünya kimseye kalmaz

Yünus sözün anlarsan söz mânâsın dinlersen

Sana bir amel gerek bunda kimsene kalmaz”³³.

Yünus bu sözleriyle, insanları dünya barışına ve insancillaşmaya çağırıştır. Birbirini seven gönüller işleri hep kolay kılar, kimse kimseye güçlük çıkarmaz. Onu barışa, sevgiye bu kadar bağlı kılan gönlündeki Allah aşkıdır. O, dizelerinde aşk ile her daim hemhâl olduğunu her nefeste Hakk’ı aradığını gönüller yapıp o gönüllerde Hakk’ın ışığını aradığını bize gösterir. Yesevî hazretleri de, evrensel sevgiyi hakikatin makamları arasında sayar. “Yetmiş iki millete tek nazar ile bakmak (herkese aynı gözle bakmak, insanlar arasında ayırım yapmamak) ve eşit şekilde hizmet etmek” hakikat mertebesinin ikinci basamağıdır³⁴.

“Gönülleri hep düzen ol türlü nakışlar yazan ol

Can gövdeden ayrılıcak bu diller niçin söylemez”³⁵.

İnsanoğlu, bir yolcu misali bu dünyadan gelip geçicidir o, tüm küçük kaygıları bırakıp asıl büyük kaygıyı edinmeli yani Hakk’ın yoluna girip O’nun rızasına talip olmalıdır. Gönlünde bu amacı taşıyan ne dünyaya bağlanır ne de bu dünya için gönül yıkar. İnsanları seven onlara hor gözle bakmayıp ötekileştirmeyen bir toplumda, birliğin de dirliğin de barışın da tahsisi kolay olacaktır.

³³ Emre, *Divan*, 150.

³⁴ Kemal Eraslan, *Yesevî’nin Fakr-nâmesi ve İki Farsça Risâlesi* (Ankara: Merkezrepro yayınları, 2016), 75.

³⁵ Emre, *Divan*, 153.

“Kimseye hor bakmağıl hergiz gönöl yıkmağıl

Yetmiş iki millette dervişlik yârı gerek”³⁶.

“Biz sevdik âşık olduk sevildik mâşuk olduk

Her dem yeni dirlikde sizden kim usanası

Yetmiş iki dil seçdi aramıza söz düşdü

Ol bakışı biz bakdık yermedik âm u hâsı”³⁷.

Yûnus Emre, insanların arasındaki dil farklılığı nedeniyle ‘aramıza söz düştü’ der fakat onun dirlikten kastı söz birliği değil gönöl birliğidir, gönöl-daşlıktır. Kimseyi yermedik, hem sevdik hem sevildik bu dirlikten kim usanır der. Aynı düşünce, Hacı Bektaş Velî’nin, *Makâlât*’ında da işlenir. O, seyr u sülûkun dört kapı kırk makam düşüncesini açıklarken hakikat kapısının ikinci makamında yetmiş iki millete aynı gözle bakmak gerektiğini söyler: “İkinci makamı yetmiş iki milleti ayıblamamaktır (Bütün herkese aynı gözle bakıp ayıplamamak)”³⁸.

“Bu dünyaya kalmayalım

Fânidir aldanmayalım

Bir iken ayrılmayalım

Gel dosta gidelim gönöl”³⁹.

Âdem’den beri bir yaratılan insanoğlu, türlü sebeplerden ayrı düşmüş araya fesat girmiştir. Ancak Hakk’ın huzurunda herkes onun kuludur, bu nedenle Yûnus, gelin birlik olalım bu dünyaya kanmayalım der. Gönüller bir olunca iş kolay kılınır; dil, fesadından kurtulunca gönöl pasını siler.

“Terk edelim kal ü kıylı isteyelim doğru yolu

Hem bulalım gevher kanın cevher alan gelsin beri”⁴⁰.

³⁶ Emre, *Divan*, 167.

³⁷ Emre, *Divan*, 296.

³⁸ Hünkâr Hacı Bektaş Velî, *Makâlât*, Haz. Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş ve Ali Öztürk (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, 2007), 31.

³⁹ Emre, *Divan*, 176.

Yûnus insanlar arasında dirliğin tahsisi için kibrin boynunu vurmayı ve tevazuyu giyinmeyi nasihatler:

“Kibir derler ona, bilirler onu,
İmansız kalacak o âsi canı.
Kendinden başka kimseyi beğenmez,
Yüksek yerde durur aşağı inmez.
Nice tahta çıkanlar yere düştü,
Nice ‘ben’ diyene sinek üşüştü.
Büyüklik taslama lânet alırsın,
Kovulmuşlarla bir olur kalırsın”⁴¹.

Yûnus’un önceki dizelerde de sık sık üzerinde durduğu kibirlenmek ve yukarıdan bakmak İslâm’ın kesinlikle hoş görmediği bir davranış şeklidir. Yûnus da bu davranışın şeytandan olduğunu hatırlatmak için büyüklik taslama, kovulmuşlarla bir olursun der. Kibirli olmak yerine mütevazı olmalı insan, herkesle aynı düzlemde buluşabilmelidir. İnsanlarla, onları insan yapan ortak şeyler zemininde buluşabilmelidir.

“İşit şimdi akıl ne söyler ona:
Sakın, tevazu taliptir canına.
Sözü bitmeden tevazu göründü,
Kibir onu görüp yüz geri döndü.
Kılıç çekip gelir, yer alçağından
Kibir onu görüp kaçtı dağından”⁴².

Kibri yerip tevazuyu yücelten Yûnus, insana yakışan kibirli olmak değil; her insana karşı sevgi dolu ve tevazulu olmaktır, der.

⁴⁰ Emre, *Divan*, 277.

⁴¹ Emre, *Risaletü’n Nushiyye*, 44.

⁴² Emre, *Risaletü’n Nushiyye*, 53-54.

“Tevazudur yeri göğü götüren,
 Yedi kat yerden aşığı duran.
 Tevazu üzeredir gök ile yer
 Öveceksen tevazuyu övüver”⁴³.

Dâva insanı değil mânâ insanı olmak

Tasavvuf yolunda ârifler, Allah’ı bilmek ve O’nu anlamak dışında hiçbir şeyi önemsemezler. Hakk’ı yalnızca O’nu çok sevdikleri için ve kulluğa lâyük olan yalnızca O, olduğu için isterler. Başka bir şey için kulluk etmek, Hakk’ı amaç değil araç olarak görmektir ve bu, kişiye asla tam anlamıyla bir haz vermez. Bu nedenle ârifler, görünen her şeyin arkasında görünmeyen, asıl gerçek sahibi aramışlardır. Zahirdeki her şeye mânâsını veren O’dur, mânâsız her şey boş ve geçicidir. Sûfilerin, aşkla dolu olmalarının ve yaratılmış her şeye aynı gözle bakmalarının sebebi budur. Onlar, dıştaki farklılığı değil mânâdaki birliği görürler.

“Onların gözünde, dinleri, cinsleri ne olursa olsun bütün insanlar aynı Yaratan’ın yarattıkları olmaları sebebiyle birdir”⁴⁴. Yûnus Emre de sevelim sevillelim, bu dünya kimseye kalmaz derken muhtemelen bu bilinçteydi. Yûnus, bu dünyaya dünyevî meşgalelerle uğraşmaya değil Hakk yolunu tutup vuslata erişmeye geldiğini söyler. Tüm insanlara da bu düsturu öğretmeye çalışır; bu dünya geçicidir, dünyayla uğraşmak değil, sırta erişmeye çalışmak gerektir.

“Bize dîdâr gerek dünya gerekmez
 Bize mânâ gerek davâ gerekmez
 Gerekmez yâr gerekmez cân gerekmez
 Bize dîdâr gerek deyyâr gerekmez”⁴⁵.

Yûnus’un selefi olan Mevlânâ hazretleri de mânâsız her ilmin boş ve geçici olduğunu, görünen her şeye güzelliği mânânın kattığını düşünür ve şöyle

⁴³ Emre, *Risaletü’n Nushiyye*, 56.

⁴⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar* (İstanbul: İletişim yayınları, 1996), 135.

⁴⁵ Emre, *Divan*, 148-149.

söyler: “Sûrete mânâ ile güzellik ver. Zira sûrete mânâ kanat olur. Mânâ sahipleriyle oturup kalk ki, Allah’ın fazileti seni er kişi kılsın. Bu bedende mânâsız ruh, hilafsız, kılıf içindeki tahta kılıç gibidir”⁴⁶. Yûnus’a göre, bu dünyaya dâva için değil mânâ için geldik, o mânâyâ erişen Hakk’a ulaşır ve yaratılış amacına varır.

“Ben gelmedim da’vi (dava) için benim işim sevi (sevgi) için
Dostun evi gönüllerdir gönüller yapmağa geldim”⁴⁷.

Her daim evrensel bir bakışla insanlara bakan onları hiçbir farklılıklarıyla ayırmayan Yûnus Emre, bu konuda da üstadı Mevlânâ ile anlaşır. “Mevlânâ’ya göre, mânâyâ ulaştıktan sonra, ihtilaflar yok olur ve birlik gerçekleşir. Bu açıdan kesret âleminin aldaticılığı burada da kendisini gösterir. Önemli olan hakikate, kabuğun içindeki mânâyâ ulaşmaktır. Böylelikle mânâ cemaati, anominin ve yabancılaşmanın karşısında konumlandırılır”⁴⁸. Mânâyâ erişen birliğe erişmiştir, onun için hiçbir sûrette hiçbir ihtilaf yoktur, hakikatte her şey Allah’ın bir tezahürü olur.

“Mânâ bahrine daldık vücûd sırrını bulduk
İki cihân serteser cümle vücûdda bulduk
Bu çizginen gökleri tahte’s-serâ yerleri
Yetmiş bin hicâbları cümle vücûdda bulduk”⁴⁹.
“Mânâ eri bu yolda melül olası değil
Mânâ duyan gönüller hergiz ölesi değil
Ten fânidir can ölmez çün gitdi geri gelmez
Ölür ise ten ölür canlar ölesi değil”⁵⁰.

Yûnus’un hem öte dünya hem de bu dünya için öne sürdüğü mânâyâ erişme fikri, tüm insanların beşeri davalardan kurtulup aynı amaca bağlana-

⁴⁶ Rûmî, *Mesnevî Şerif*, 62.

⁴⁷ Emre, *Divan*, 187.

⁴⁸ Mustafa Günerigök, “Mevlânâ Pergelinde Barış”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 3/2, (2017), 112.

⁴⁹ Emre, *Divan*, 161.

⁵⁰ Emre, *Divan*, 174.

rak huzur içinde yaşamasını vaat eder. Nefsin peşinden gitmeyen, nefsini yüceltmeyen kendini ve acziyetini bilen insan, başkalarını yabancılaştırma ve düşmanlık besleme duygusundan da kurtulacaktır. Gönlünden dünyayı çıkarıp yalnızca Hakk'ı barındıran her kimse, gönlündeki sevgi ve merhamet kaynağı sebebiyle tüm mahlûkata sevgi ve tevazuyla bakacaktır. Bunun sonucu olarak, tüm beşeriyet rıza-i İlahi için barış ve sükûnet içinde yaşamaya gayret edecektir.

Sonuç

Yûnus Emre, Kur'an ve sünnete bağlılığı hasebiyle baktığı her varlık ve mesele için Hakk yolunu en uygun yol olarak çizer. "Kur'an, toplum diye bir vakıayı kabul etmekte, insanı toplumsal boyutu itibariyle de ele almakta ve sorumlu tutmaktadır"⁵¹. Bu nedenle Yûnus, toplumda, insanlar arasında çıkan her sıkıntı ve sorunun sebebini, Hakk yoldan gidilmemesine bağlar. İnsanın Yaradan'ını unutup kendini mutlak güç ve karar mercii olarak görmesi, ahlâkın çöküşünü ve toplumun bozulmasını beraberinde getirir. Dolayısıyla insanların öncelikle, nefsi arzularını kontrol altına alması ve başkalarıyla birlikte aynı hak ve özgürlüklere sahip olduğunun bilincini edinmesi gerekir. Bu bilinç oluşmadıkça ne yasalar ne de zorlamalar insanlar arasındaki barış ve sükûneti temin edemez.

Yûnus, toplumun çözölmemesinin/bozulmasının sebebini toplumdaki ötekileştirme ve dilin yaydığı nefret söylemleri olduğunu düşünür. Her milletin veya dini grubun kendi içinde kümeleşmesi ve kendinden farklı düşünen veya yaşayan diğer kişilere nefret ve aşığılama ile bakması, toplumun çözölmemesinin başlıca nedenleridir. İnsanlara sen şöylesin, sen böylesin gibi söylemlerde bulunarak onları toplumun dışına itmek, onları yalnızlaştırmak ve yabancılaştırmak yoluyla nefret tohumları ekmek elbette ki toplumun aleyhine bir davranıştır. Bu sebeple insanların birbirinden üstün yaratılmadıklarını ve her ırk ve milletin eşit haklara sahip olduğunu bilmesi zaruridir. Bu bilinç üzerine inşa edilecek bir ahlak düzeni de toplumun düzelmesi için elzem bir yoldur.

⁵¹ Ejder Okumuş, "İslâm, Müslümanlar ve Toplumsal Değişim", *Tevilat*, 1/1, (2020), 71.

Yûnus Emre'nin insancıl ve evrensel bakış açısıyla daima üzerinde durduğu bu husus, sevgiye, barışa ve kardeşliğe açılan yoldur. İnsanlar, birbirine sevgi ve merhametle yaklaşırsa, toplumda yardımlaşma ve iyi niyet hüküm sürse neden anlaşmazlıklar ve bozulmalar meydana gelsin ki? Gönüller yıkılmak yerine gönüller yapmaya çalışmak, toplumdaki bozuk ahlâkı düzeltip yeniden inşa etmeye çalışmak ve dilimize sahip çıkmayı başarabilmek çoğu sıkıntının üstesinden gelecektir.

Elbette toplumda birlikte yaşamanın birçok kuralı var fakat bu kurallara her daim ahlak çerçevesinde uyulmuyor. Bu durum da, insanlar arasında çekişmenin ve nefretin içten içe büyümesine neden oluyor. Çünkü başkası dediğimiz kişi, bir anlamda özgürlüğümüzü sınırlayan, bizi kurallara uymaya mecbur bırakan biri olarak karşımıza çıkıyor. Oysa başkasıyla olan ilişkimiz, yalnızca kurallar üzerinden değil de sevgi ve ihtiyaç temelli olsa, aslında onun bizim varlığımız için ne kadar önemli olduğunun farkına varabiliriz. Yaşamın anlamını, tadını nesnelere aramak yerine birbirimizde, sevgide, yardımlaşmada, merhamette aramayı denemeliyiz. Ancak bu insanî olan duygular bize kim olduğumuzu hatırlatır ve insan kim olduğunu/ne olduğunu bilirse ne için var olduğunu da bilir. Hayat bu şekilde bir anlam kazanır ve toplum da huzur ve mutluluğa kavuşabilir.

İnsanları kötülemek için değil sevmek ve sevilmek için bahaneler aramak gerekir. Yûnus Emre, bu dünya geçicidir deyip tüm beşeri mahlûkata Hakk'ın tezahürü olarak bakmış hiçbir kimse arasında ayırımında bulunmamıştır. Bize de her daim bunu öğütlemiş ve gelin gönüller yapalım zira gönüller Hakk'ın tahtıdır demiştir.

Kaynakça

- Arberry, A. J. *Tasavvuf*. Çev. İbrahim Kapaklıkaya. İstanbul: Gelenek yayınları, 2004.
- Câmî, Abdurrahman (Molla). *Şerh-i Rubâiyyât*. Çev. Tâhiru'l-Mevlevî, İstanbul: Litera Kitap, 2014.
- Chittick, William C. *Sûfinin Bilgi Yolu*. Çev. Ömer Saruhanlıoğlu, İstanbul: Okuyan us yayınları, 2018a.
- Chittick, William C. *Âşığın Aynası: Kayıp Kalbin Peşinde*. Çev. Ömer Saruhanlıoğlu, İstanbul: Okuyan us yayınları, 2018b.

- Dursun, Elif. *Din Felsefesi Açısından Yûnus Emre'de Tanrı ve İnsan*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Emre, Yûnus. *Risaletü'n Nushiyye*. Ankara: Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı, 2013.
- Emre, Yûnus. *Divan*. Haz. Mustafa Tatçı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, 2016.
- Eraslan, Kemal. *Yesevî'nin Fakr-nâmesi ve İki Farsça Risâlesi*. Ankara: Merkez-repro yayınları, 2016.
- Gazâlî, Ebu Hamîd Muhammed el-. *Kimya-yı Saâdet*. Çev. Ali Arslan, C. 1. İstanbul: Yeni Şafak basım, 2004.
- Gölpınarlı, Abdölbâki. *Yûnus Emre*. İstanbul: Varlık yayınları, 1975.
- Günerigök, Mustafa. "Mevlânâ Pergelinde Barış". *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C. 3/S. 2, (2017), s. 107-118. <https://doi.org/10.21551/jhf.336061>.
- Kayadibi, Fahri. "Mevlânâ'da Sevgi, Birlik ve Barış". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 0/S. 16, (2012), s. 1-20.
- Kula, Onur Bilge. "Yunus Emre'de Çoğulluk, Tolerans ve İnsancılık İdesi". *Yunus Emre*. edt. Ahmet Yaşar Ocak, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları, 2012.
- Nesefî, Aziz. *İnsanın Ash ve Ruhların Yıldızlarla İlişkisi*. Haz. Mahmut Sadettin Bilginer, İstanbul: Esmâ yayınları, 1976.
- Nicholson, Reynold A. *İslâm Sûfileri*. Çev. Mehmet Dağ, Kemal Işık, Ruhi Fığlalı, Abdölkadir Şener, Rami Ayas ve İsmet Kayaoğlu, Ankara: Kültür Bakanlığı yayınları, 1978.
- Nicholson, Reynold A. *Tasavvufun Menşei Problemi*. Çev. Dr. Abdullah Kartal, İstanbul: İz yayınları, 2018.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Türk Sufiliğine Bakışlar*. İstanbul: İletişim yayınları, 1996.
- Okumuş, Ejder. "İslâm, Müslümanlar ve Toplumsal Değişim". *Tevilat*, 1/1, (2020), s. 61-95. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4414809>.
- Rûmî, Mevlâna Celâleddin. *Mesnevî Şerif*. Çev. Süleyman Nahifi, C. 1, b. 3438, İstanbul: Timaş yayınları, 2010.

Velî, Hünkâr Hacı Bektaş. *Makâlât*. Haz. Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş ve Ali Öztürk, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, 2007.

Yavuzer, Hasan. "Hoşgörü Önderi Hünkâr Hacı Bektaş Velî". *Turkish Studies*, S. 8/8, (2013), s. 2225-2237. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5151>.